

Д. М. Утеченко,
асистент кафедри менеджменту, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-1162-0083

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.11.101

ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

D. Utechenko,
Assistant of the Department of Management, BilaTserkva National Agrarian University

FUNCTIONING OF AGRICULTURAL COOPERATION AS A MEANS OF REPRODUCING HUMAN
CAPITAL IN RURAL AREAS

У статті проаналізовано функціонування сільськогосподарської кооперації як засіб відтворення людського капіталу сільських територій. Встановлено, що розвиток сільськогосподарських кооперативів є сприятливою можливістю забезпечити роботою працездатне населення у селах і селищах, де немає роботи, та вирішити проблему міграції молоді. Саме завдяки роботі кооперативів можна створити високооплачувані нові робочі місця.

На результати функціонування вітчизняних сільськогосподарських кооперативів негативно позначається складність механізму отримання дотацій, що не сприяє створенню і розвитку кооперативів. Фінансова підтримка надається на конкурсних засадах, а для участі в ньому необхідно зібрати чималий пакет документів, що не гарантує успішного розгляду тієї чи іншої кандидатури комісією.

Проаналізовано методи державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації. Доведено, що на результати функціонування вітчизняних сільськогосподарських кооперативів негативно позначається складність механізму отримання дотацій, що не сприяє створенню і розвитку кооперативів.

Запропоновані напрями державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації, що буде сприяти розвитку підприємницької ініціативи сільського населення.

The article analyzes the functioning of agricultural cooperation as a means of reproducing human capital in rural areas. It is established that the development of agricultural cooperatives is a favorable opportunity to provide work for the working population in villages and settlements where there are no jobs, and to solve the problem of youth migration. It is thanks to the work of cooperatives that high-paying new jobs can be created and developed infrastructure of the settlement, which will be able to improve the level and quality of life of residents in this area.

Methods of state support for the development of agricultural cooperation have been analyzed. It is proved that the complexity of the mechanism for obtaining subsidies can negatively affect the results of the functioning of domestic agricultural cooperatives which does not contribute to the creation and development of the latter.

The rather strict conditions of the WTO (reduction of the state's obligations to support) necessitated the redistribution of financial resources within the "green" and "yellow" boxes, the development by the state of such levers of support for domestic producers that would not contradict Ukraine's commitments. Emphasis should be placed here on supporting industries that ensure the national identification of the country in the world community.

The results of the functioning of domestic agricultural cooperatives are negatively affected by the complexity of the mechanism for obtaining subsidies, which does not contribute to the creation and development of cooperatives. Financial support is provided on a competitive basis, and to participate in it you need to collect a considerable package of documents, which does not guarantee the successful consideration of a candidate by the commission.

Studies show that state support for the development of agricultural service cooperatives should be differentiated according to the stages of their development. Improving the effectiveness of this mechanism can be achieved only with a progressive movement from continuous state support for agricultural service cooperatives to public-private partnerships and selective funding.

The directions of the state support of agricultural cooperation development that will promote development of business initiative of the rural population are offered.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, державна підтримка, сільське населення, підприємництво, людський капітал.

Key words: agricultural cooperation, state support, rural population, entrepreneurship, human capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в Україні питання збільшення місць зайнятості в сільській місцевості є першочерговим. Саме тому розвиток сільськогосподарських кооперативів є сприятливою можливістю забезпечити роботою працездатне населення у селах і селищах, де немає роботи, та вирішити проблему міграції молоді. Саме завдяки роботі кооперативів можна створити високооплачувані нові робочі місця, розвинути інфраструктуру населеного пункту, що зможе підвищити рівень та якість життя мешканців на цій території.

Розвиток сільськогосподарських кооперативів забезпечить підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у всіх регіонах. Завдяки їх діяльності в Україні будуть впроваджуватися сучасні технології, модернізуватиметься техніка та формуватимуться передумови для розвитку підприємницької діяльності. У свою чергу це відчутно збільшить доходи місцевого бюджету, що сприятливо позначиться на житті сільської громади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблем розвитку кооперації в Україні знайшло відображення у наукових працях відомих вітчизняних економістів-аграрників І.В. Бурачека, В.В. Гончаренка, Ф.В. Горбоноса, В.П. Горьового, В.В. Зіновчука, П.К. Канінського, О.В. Крисального, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, Л.В. Молдаван, О.М. Онищенко, А.О. Пантелеймоненка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, Ю.В. Ушкаренко, Г.В. Черевка, О.Г. Шпикуляка та інших. Проте зазначена проблема в сучасних умовах залишається недостатньо дослідженою й потребує значного теоретико-методологічного, методичного та прикладного поглиблення й обґрунтування.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку сільськогосподарської кооперації як засобу відтворення людського капіталу сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сільськогосподарська кооперація є ефективним механізмом забезпечення конкурентоспроможності малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, а також позитивно впливає на розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 р. № 272 затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і механізм їх отримання.

Постановою Уряду від 7 лютого 2018 р. № 106 затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, зокрема сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам молочно-ягідного і плодово-ягідного напрямів діяль-

ності для придбання обладнання зі зберігання та переробки сільськогосподарської продукції.

Одним із пріоритетних напрямів реформування вітчизняного аграрного сектору економіки країни залишається розвиток малого сільськогосподарського підприємництва, який потребує належної законодавчої, фінансової, організаційної та інформаційної підтримки з боку держави. Про це неодноразово вказували науковці, представники влади різних рівнів і громадських організацій [1]. Проте практика переконує, що реалізувати намір щодо модернізації аграрної галузі у повній відповідності до сучасних вимог, створити всі умови для започаткування селянами малого бізнесу й успішного його ведення вкрай складно. Свідченням цього є програма державної підтримки сільського господарства, де отримувачами фінансових ресурсів будуть, як і протягом минулих років, висококонцентровані господарства корпоративного сектору аграрної економіки. Уряд України ухвалив постанову, положення якої визначають напрями державної підтримки АПК у 2020 р., що передбачає виділення 4,2 млрд грн за п'ятьма напрямками: здешевлення кредитів, підтримка галузі тваринництва, здешевлення компенсації техніки та обладнання вітчизняного виробництва; програма розвитку фермерства і кооперативів, підтримка садівництва, виноградарства та хмелярства — 1 млрд грн. Це відшкодування обсягів підтримки не виплачених у 2019 р. та збільшення обсягів реалізації вітчизняної техніки від 15% у 2020 р. Очікувані надходження податків і зборів у 2020 році від учасників програми та суміжних виробництв становитимуть близько 2342,3 млн грн, з яких більше 550 млн грн — це податки на фонд оплати праці.

Більш детально розглянемо програму розвитку фермерства і кооперативів — 400 млн грн, оскільки вона є дотичною до розвитку малих форм господарювання на селі. Програма передбачає часткову компенсацію витрат, пов'язаних із наданими дорадчими послугами — 10 млн грн та фінансову підтримку сільськогосподарським кооперативам — 30 млн грн для збільшення кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції та зростання рівня зайнятості сільського населення. Так, на фінансову підтримку розвитку фермерських господарств передбачено направити 185 млн грн, сімейним фермерським господарствам через механізм доплати на користь застрахованих осіб — 215 млн грн. Окрім цього, передбачається доплата за напрямками, які її не одержали у 2019 р.

Підтримка за цим напрямком спрямована на збільшення кількості об'єктів місцевої переробки сільськогосподарської продукції, рівня зайнятості сільського населення, його знань і вмій у веденні сільськогосподарської діяльності. Передбачається, що результатом реалізації цієї програми стане розширення доступу фермерських господарств і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до державних фінансових ресурсів та створення умов для переходу понад 300 фермерів на органічне виробництво, розвитку понад 400 молочних ферм, збільшення не менше ніж на 10 одиниць кількості кооперативів з переробки сільськогосподарсь-

кої продукції, стимулювання створення понад 1780 нових фермерських господарств, у тому числі особами з числа сільської молоді. Однак, зважаючи на існуючу практику використання бюджетних коштів, які переважно спрямовуються на підтримку висококонцентрованих сільськогосподарських підприємств, а також системне недофінансування державних програм підтримки й високий рівень бюрократизованості процедури отримання коштів у вигляді державної підтримки, наведені створює бар'єри для потенційних отримувачів із числа малих форм господарювання.

За таких умов можна дійти висновку, що потенціал розвитку малих форм господарювання в аграрному секторі економіки ґрунтується на наявних ресурсах сільського населення. На сьогодні в Україні не склалося єдиного погляду щодо вирішення цієї проблеми. Це пояснює той факт, що в прийнятті рішення урядовцями не завжди відповідають сучасним потребам суспільства, а наявні результати свідчать про неадекватне витрачання державних ресурсів. По суті, профільне міністерство здебільшого отримує під свої квазіцільові програми значні бюджетні кошти та вкрай неефективно їх використовує. На державному й регіональному рівнях необхідно робити акцент не на разові ідеологічні пріоритети в аграрній політиці держави, які, на думку урядовців, здатні за кілька років вирішити проблеми в сільському господарстві, а розробляти принципово нові моделі систем управління (підтримки) вітчизняного товаровиробника [2].

Вважаємо, що підтримка розвитку малих форм господарювання аграрної сфери в сучасних економічних умовах повинна базуватися на відповідних державних програмах, які реалізуються державними та регіональними органами влади. При цьому необхідно зазначити, що очільники профільного міністерства декларують пріоритетність малих форм господарювання, які складають основу розвитку сільських територій. В основу державної підтримки малих форм господарювання доцільно покласти відповідно розроблену програму, яка має передбачати надання пільгових кредитів, субсидування процентної ставки за кредитами, пільгові умови лізингу основних засобів, а також відшкодування частини витрат на придбання деяких оборотних активів та гранти суб'єктам малого агробізнесу, які починають свою діяльність [3]. Отже, на загальнодержавному та місцевому рівнях повинна здійснюватися реалізація запропонованої державної системи підтримки малих форм господарювання в межах визначених пріоритетів.

Досить жорсткі умови СОТ (скорочення зобов'язань держави щодо підтримки) зумовили необхідність перерозподілу фінансових ресурсів у межах "зеленої" та "жовтої" скриньок, вироблена державою таких важелів підтримки вітчизняного товаровиробника, які були б не суперечили зобов'язанням, взятим Україною. Тут варто робити акценти на підтримку виробництва (продуктів), що забезпечують національну ідентифікацію країни у світовому співтоваристві [4].

На результати функціонування вітчизняних сільськогосподарських кооперативів негативно позначається складність механізму отримання дотацій, що не сприяє створенню і розвитку кооперативів. Фінансова підтримка надається на конкурсних засадах, а для участі в ньому необхідно зібрати чималий пакет документів, що не гарантує успішного розгляду тієї чи іншої кандидатури комісією.

За умови надходження бюджетних коштів переможець все ж отримає фінансову підтримку.

Варто наголосити на наявності певних особливостей, які, можливо, не спонукають осіб об'єднуватися в кооперативи: законодавство визначає вимогу сплати вступних внесків у кооператив лише в грошовій формі, що може стати однією із перешкод при створенні та вступі в кооператив; кожний член кооперативу має один голос незалежно від розміру внесків у створення майна

підприємства [5]. Це положення зменшує зацікавленість членів кооперативу до додаткових внесків у його розвиток, оскільки такі внески не збільшують їхні права в управлінні кооперативом; виходячи з нього, член має право лише на повернення пайового внеску. Крім того, член кооперативу не може пропорційно розміру своєї частини отримати частину майна кооперативу, що збільшується за рахунок приросту неподільного фонду. Не повертається також і вступний внесок. Частину майна підприємства, пропорційну вартості майнового внеску, член кооперативу може отримати лише в разі ліквідації кооперативу.

Стримуючими чинниками розвитку малих форм агробізнесу також є: складне податкове адміністрування; нестабільність нормативно-правові акти (часті зміни законодавства); недостатня інформаційна і правова обізнаність громадян; низький рівень ініціативності населення та відсутність досвіду в управлінні [6]. Підсумовуючи, можна стверджувати, що розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні можливий за умови, що держава і населення докладатимуть спільних зусиль для ефективного використання ресурсного потенціалу сільського господарства та сільських територій.

Узагальнення досвіду країн Європи та кращого вітчизняного свідчить, що кооперація більш розвинена там, де активну участь у ній беруть не тільки фермери а й ініціативне сільське населення, держава, місцеві органи самоврядування через голів ОТГ, старост сільських поселень, громадські об'єднання [7]. Нами узагальнено й обґрунтовано напрями та конкретні інструменти можливої державної участі в розвитку сільськогосподарської кооперації (табл. 1).

Реалізацію запропонованих заходів державної підтримки доцільно здійснювати на основі застосування програмно-цільового підходу, який являє собою сукупність методів, прийомів і засобів вирішення складних проблем щодо досягнення стратегічних цілей шляхом їх узгодження з ресурсним потенціалом сільських територій. При реалізації цього підходу можливо, що розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є частиною комплексної програми соціально-економічного розвитку сільських територій, яка вирішує проблеми безробіття, комфортного проживання населення, а також проблеми ефективного функціонування малого бізнесу на селі.

Проведені дослідження переконують, що державна підтримка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів має бути диференційована відповідно до етапів їх розвитку. Підвищення ефективності цього механізму можливо досягти тільки при поступальному русі від суцільної державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до приватно-державного партнерства і виборковості фінансування [8]. Вважаємо, що запропонований механізм підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів повинен запроваджуватися за рахунок коштів державного бюджету, об'єднаної територіальної громади, грантів громадських благодійних організацій. Об'єкт фінансування має бути відібраний на основі аналізу запропонованого пакета документів, зокрема бізнес-плану. Також повинен діяти гарантійний термін функціонування СОКу, інакше — повертаються кошти, одержані як фінансова підтримка.

Форми державної підтримки на кожному етапі життєвого циклу сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу слід адаптувати до механізмів переходу по стадіях і відповідного переліку заходів. Етап занепаду або переходу в нову форму в життєвому циклі кооперативу не розглядається, тому що складно уніфікувати необхідні форми державної підтримки.

Так, моментом переходу на стадію зростання зі стадії становлення є досягнення таких критеріїв: отримання виручки; послуги повністю задовольняють по-

Таблиця 1. Напрями та інструменти державної підтримки сільськогосподарської кооперації

Напрямок впливу	Інструменти державної підтримки
Формування інститутів кооперативної системи	Створення фондів (у т.ч. державних) фінансової допомоги кооперативам (заставних, мікрофінансування та ін.).
	Розвиток інформаційно-консультаційної мережі.
	Створення центрів підготовки і підвищення кваліфікації кадрів для кооперативів
Стимулювання обсягів виробництва	Стартова допомога у вигляді компенсації частини витрат на придбання основних засобів (субсидії, гранти)
	Відшкодування частини витрат на технологічне придбання енергоприймаючих пристроїв до електричних мереж
	Субсидії на відшкодування частини витрат, пов'язаних з проведенням обов'язкового підтвердження відповідності сільськогосподарської сировини та продуктів харчування вимогам якості та безпеки
	Відшкодування частини витрат на придбання племінного молодняка сільськогосподарських тварин
Стимулювання збутової діяльності	Розробка локальної торгової марки продуктів, виробниками яких є сільськогосподарські кооперативи, її активне позиціонування на ринку
	Створення позитивного іміджу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх продукції, рекламування кооперативних продуктів у засобах масової інформації
	Виділення сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам торгових місць на оптових ринках сільськогосподарської продукції та роздрібних продовольчих ринках на пільгових умовах
	Розміщення замовлень на постачання продуктів харчування в заклади, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та ОТГ
	Підтримка будівництва великих кооперативних логістичних центрів
	Підтримка будівництва великих кооперативних логістичних центрів
Управління фінансами	Податкові пільги за прямими податками на термін до 1 року
	Відшкодування частини витрат на сплату відсотків за короткостроковими та довгостроковими кредитами
	Державні позики під соціально значимі інвестиційні проекти

Джерело: розробка автора.

треби членів кооперативу; матеріально-технічна база достатня, потрібне оновлення та розширення; залучається наймана праця; продукція реалізується в районі функціонування кооперативу. Критеріями досягнення кооперативом стадії зрілості можна вважати стабільний темп зростання виручки від 20% протягом двох років, надання послуг членам кооперативу, організаціям і населенню, що не є його членами. Водночас матеріально-технічна база має бути достатньою і з перспективою розширення у зв'язку з диверсифікацією послуг, а кадрове забезпечення в усіх напрямках діяльності — стабільне. Підсумком цього є те, що продукція (послуги) сільськогосподарського споживчого кооперативу, який досяг у своєму розвитку стадії зрілості, реалізується на необмеженій території і переважно через торговельні мережі.

Розглянемо особливості стадій життєвого циклу сільськогосподарського кооперативу. Так, етап життєвого циклу кооперативу "Створення чи народження" характеризується ускладненим процесом формування статутного капіталу шляхом внесення паїв в натуральній та грошовій формі. Окрім того, неврегульованим є питання розрахунку тарифних ставок на послуги, що надаються членам кооперативу та стороннім контрагентам.

Відповідно до цього етапу необхідно реалізувати такі заходи державної підтримки: виділення субсидій і грантів на формування початкового статутного капіталу і матеріально-технічної бази; субсидування пайових внесків членів кооперативу; спрощення механізму передачі соціально-культурних об'єктів із балансу ОТГ обслуговуючим кооперативам; пріоритетне розміщення державного замовлення та об'єднаних територіальних громад у кооперативах; субсидування витрат на проведення семінарів і видавничої діяльності з питань розвитку системи обслуговуючих кооперативів на селі;

виділення бюджетних місць освітнім установам для підготовки фахівців за кооперативними програмами.

На етапі життєвого циклу "Зростання" залишається невирішеною проблема залучення дороговартісних фінансових ресурсів, активізація розвитку матеріально-технічної бази кооперативу і підвищення кваліфікації кадрів. Водночас кооперативу необхідно конкурувати з бізнес-організаціями, що обслуговують сільські території, що вимагає введення таких форм державної підтримки: субсидування процентної ставки при одержанні кредитів і позик до рівня її конкурентоспроможності; передбачення дії інструментів по наданих кредитах; пріоритетне розміщення муніципального та державного замовлення на поставку продукції кооперативами; розміщення державного замовлення на обслуговування кооперативами суб'єктів власності ОТГ (дитячих садів, шкіл, адміністративних будівель тощо); субсидування діяльності інформаційно-консультаційних кооперативів та інших суб'єктів соціальної інфраструктури; субсидування діяльності малих форм господарювання через кооперативи; виділення бюджетних місць освітнім установам для підготовки фахівців за кооперативними програмами.

Державна підтримка на етапі "Зрілість" повинна здійснюватися на принципах приватно-державного партнерства, тобто на даному етапі кооперативи беруть на себе виконання частини державних соціально-економічних функцій з відшкодуванням їм витрат за рахунок бюджетів відповідного рівня.

Етап занепаду в життєвому циклі кооперативу не розглядається, тому що складно уніфікувати необхідні форми державної підтримки. Розміри державної підтримки повинні визначатися індивідуально з урахуванням територіального розташування, матеріально-технічної бази та інших особливостей конкретного кооперативу.

ВИСНОВКИ

Грунтуючись на запропонованих принципах і формах диференціації, необхідно розвивати систему державної підтримки малих форм господарювання і кооперативів за такими напрямками: надання кредитів малим формам господарювання і сільськогосподарським кооперативам за конкурентними з учасниками СОТ відсотковими ставками; стосовно довгострокових інвестиційних кредитів необхідно перейти від надання субсидій особистим селянським і фермерським господарствам до субсидування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК), членами яких вони є. Це сприятиме залученню додаткових членів у кооперативи, а також зміцненню їх матеріально-технічної бази та зниженню трансакційних витрат; надання державних гарантій щодо реалізації послуг сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; отримання пріоритетного права на розміщення замовлень за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів на послуги сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, залучення їх для забезпечення об'єктів власності ОТГ послугами підтримки інженерної інфраструктури; розширення напрямів субсидування витрат СОКів відповідно до виконуваних ними соціально й економічно значимих функцій; пряме фінансування за рахунок бюджету витрат капітального характеру (будівництво об'єктів водопостачання тощо) з подальшою передачею в довгострокову оренду ефективно працюючим кооперативам; відродження кооперативної науки та освіти, удосконалення інфраструктури підтримки малих форм господарювання та кращих організаційних форм сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Література:

1. Курбацька Л.М. Обслуговуюча кооперація — ключовий механізм самоорганізації сільських товаровиробників. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. Вип. 249. С. 230—239.
2. Лук'янова М.М. Кооперація як один із аспектів розвитку сільської економіки на інноваційних засадах. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 1. С. 217—230.
3. Дюк А.А. Кооперація як пріоритетна форма організації соціального підприємництва в сучасних умовах. Науковий погляд: економіка та управління. 2019. № 3. С. 9—17.
4. Бузун О.В. Кооперація як інструмент розвитку сільських спільнот. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Сер.: Державне управління. 2018. № 3. С. 43—54.
5. Дідківська Л.В. Сільськогосподарська кооперація — основа розвитку аграрного підприємництва в Україні. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2017. Вип. 12 (1). С. 186—192.
6. Лук'янова М.М. Сільська кооперація як основа місцевого розвитку. Агросвіт. 2018. № 12. С. 62—66.
7. Самойленко Т.Г. Кооперація в аграрному секторі як напрямок сталого розвитку сільської місцевості. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 22—24.
8. Калачевська Л.І. Сільськогосподарська кооперація у контексті інноваційного розвитку сільських територій в Україні. Інтелект XXI. 2018. № 6. С. 61—65.

References:

1. Kurbats'ka, L.M. (2016), "Service cooperation is a key mechanism of self-organization of rural producers", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Serii: Ekonomika, ahrarnyj menedzhment, biznes, vol. 249, pp. 230—239.

2. Luk'ianova, M.M. (2018), "Cooperation as one of the aspects of rural economy development on an innovative basis", *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 217—230.

3. Diuk, A.A. (2019), "Cooperation as a priority form of social entrepreneurship in modern conditions", *Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 3, pp. 9—17.

4. Buzun, O.V. (2018), "Cooperation as a tool for the development of rural communities", *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. Serii: Derzhavne upravlinnia, vol. 3, pp. 43—54.

5. Didkivs'ka, L.V. (2017), "Agricultural cooperation - the basis for the development of agricultural entrepreneurship in Ukraine", *Visnyk Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka*. *Ekonomichni nauky*, vol. 12 (1), pp. 186—192.

6. Luk'ianova, M.M. (2018), "Rural cooperation as a basis for local development", *Ahrosvit*, vol. 12, pp. 62—66.

7. Samojlenko, T.H. (2018), "Cooperation in the agricultural sector as a direction of sustainable rural development", *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho*. Serii: Ekonomika i upravlinnia, vol. 29 (68), no. 3, pp. 22—24.

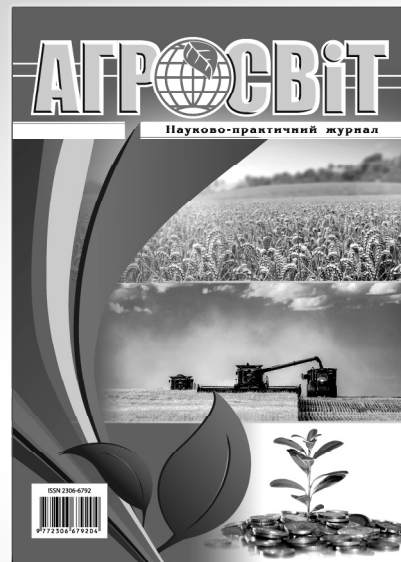
8. Kalachevs'ka, L.I. (2018), "Agricultural cooperation in the context of innovative development of rural areas in Ukraine", *Intelekt XXI*, vol. 6, pp. 61—65.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2020 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292